

15 ÉVES A KALEIDOSCOPE

A magyar orvostudomány tudományos nyelvtörténeti és digitális fejlődése

15 YEARS OF KALEIDOSCOPE

The Scientific Linguistic history and digital development of Hungarian medicine

Prof. Dr. Forrai Judit DSc

Semmelweis Egyetem Megelőző Orvostan és Népegészségtani Intézet

forrajud@gmail.com

Initially submitted Sept.10, 2025; accepted for publication Sept.30.2025

Abstract

This collection covers more than a decade of developments in Hungarian medical science and its scientific language, presenting a range of topics from classical language and scientific history research to the latest digital health and ethical issues. Early studies focus on creating the national Hungarian medical language and scientific communication, while more recent works explore issues of artificial intelligence, digitization, and social responsibility in health sciences.

Kulcsszavak: orvosi nyelvezet, tudományos fogalmak, kommunikáció, digitálizáció a medicinában

Keywords: medical terminology, scientific concepts, communication, digitization in medicine

Rovat: Orvosi nyelvezet és informatika

Szerkesztő(k): †Dr. Bősze Péter DSc

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=rovat&rovatid=31>

Idén nyáron veszítettük el a hazai orvosi nyelv aktív legújabbkori művelőjét Prof. Dr. Bősze Pétert, akinek munkásságára tisztelettel emlékezünk.

Az elmúlt 15 évben megjelenő cikkek gyűjteménye egy rendkívül gazdag, átfogó tudományos korpuszt mutat be, amely az orvostudomány, a nyelvészet, a társadalomtudományok és a technológia metszéspontjait vizsgálja — különös tekintettel a magyar orvosi nyelv, tudományos kommunikáció és a digitális egészségügy történeti fejlődésére.

Cikkek összegzés (2010-2025)

Ez a válogatás a magyar orvostudomány és tudományos nyelv fejlődésének több mint egy évtizedét öleli fel, bemutatva a klasszikus nyelv- és tudománytörténeti kutatásoktól a legújabb digitális egészségügyi és etikai kérdésekig vezető tematikai ívet. A korai tanulmányok a magyar orvosi nyelv és tudományos közlés nemzeti megalapozására fókuszálnak, míg az

újabb munkák a mesterséges intelligencia, digitalizáció és társadalmi felelősség kérdéseit
tárják fel az egészségtudományban.

Szerző	Cím (rövidített)	Fő tematika	Érdekesség / Tudományos hozzájárulás	DOI
Csák Réka Borbála dr.	Mérföldkövek a digitális egészségügy történetében társadalomtudományi megközelítésben	Digitális egészségügy, társadalomtudomány, egészségpolitika	A digitális egészségügy történeti és társadalmi aspektusait integráló első magyar nyelvű tanulmány.	10.17107/KH.2025.30.2 4
Luca Valerio Messa	From Hippocrates to the Algorithm: Who Will Oversee the “New Healer”?	AI, orvosi etika, filozófia	Az orvosi döntéshozatal algoritmizálódásának etikai dilemmáit vizsgálja – az „új gyógyító” fogalmát vezeti be.	10.17107/KH.2025.30.2 3
dr.jur. János	Ment-e a számítógépek által a teológia elébb?	Teológia és digitalizáció	A vallási gondolkodás és informatikai rendszerek kapcsolatát vizsgálja – ritka interdiszciplináris téma.	10.17107/KH.2025.30.2 2
Magyar András László	A reformáció és a magyar orvosi nyelv	Reformáció, nyelvfejlődés, orvostörténet	Bemutatja, hogyan segítette a reformáció az orvosi szaknyelv magyarosodását.	10.17107/KH.2023.26.5 1
Bösze Péter Prof. Dr.	A magyar tudományos közlések nyelvének alakulása orvosi folyóiratainkban – Markusovszky Lajos	Tudományos kommunikáció, nyelvtörténet	Markusovszky szerepét elemzi a modern magyar orvosi közlésmód kialakításában.	10.17107/KH.2020.21.2 21-231
ifj. Ferenc	„Die Kultur kommt nicht von Osten.” Viták a tanítási nyelv kérdéséről...	Tudományos nyelvpolitika, sajtótörténet	A Bach-korszak orvosi lapjainak nyelvvitáit elemzi, a tudomány és nemzeti identitás kapcsolatát mutatva.	10.17107/KH.2019.19.2 35-251
Kapronczay Katalin PhD	Zsoldos János, Veszprém megye főorvosa és a nyelvészet	Orvostörténet, nyelvészet	Egy 18. századi főorvos nyelvészeti munkásságát tárja fel – az orvosi és filológiai érdeklődés metszéspontján.	10.17107/KH.2015.10.3 74-383
Szabó T. Attila Prof. Dr.	Szegedi Kőrös Gáspár – az első sikeres magyar méhdaganat-kezelő orvos	Orvostörténet, gyógyítás története	A nőgyógyászati kezelés korai sikertörténetét mutatja be források alapján.	10.17107/KH.2014.8.21 5-228
Bartók István DSc	Betegségek meghatározása Sylvester János Újszövetség-fordításában (1541)	Nyelvtörténet, bibliafordítás, orvosi terminológia	A 16. századi bibliafordítás orvosi nyelvezetét vizsgálja – a teológiai és egészségi fogalmak korai keveredését mutatva.	10.17107/KH.2013.7.17 9-188
Kapronczay Katalin PhD	Kováts Mihály érdemei az orvoslás és természettudományok magyar nyelvén	Tudománytörténet, nyelvi modernizáció	Az egyik első tudós, aki a természettudományt következetesen magyarul művelte.	10.17107/KH.2013.6.17 2-179
Kapronczay Katalin PhD	Weszprémi István tudománytörténeti kutatásainak nyelvészeti vonatkozásai	Tudománytörténet, nyelvészet	Az első magyar orvostörténész (Weszprémi István) munkáit nyelvészeti szempontból elemzi.	10.17107/KH.2012.4.24 3-254
Dörnyei Sándor	„Magyarul írtam, mert magyar létemre azt	Tudományos disszertációk	Az 1822–1848 közötti magyar nyelvű doktori értekezések	10.17107/KH.2011.2.18 5-191

Szabó T. Attila Prof. Dr.	tenni kötelességem volt”...	nyelve, nemzeti identitás	vizsgálata; a tudományos önazonosság korai formái.	10.17107/KH.2010.1.23 7-271
	Valók gráditsonkénti lépegetése (1818) és a Természet genetikai törvényei (1819)	Tudománytörténet, genetika-elmélet	A magyar genetikai gondolkodás korai előzményeit mutatja be Bonnet és Festetics nyomán.	

Az alábbi értékelés négy fő szempont szerint vizsgáltuk: tematika, tartalom, szerzők, módszertan csoportosításával.

1. Tematikák

a) Történeti–nyelvészeti megközelítés (2010–2020)

A 2010–2020 közötti tanulmányok többsége a magyar orvosi nyelv, tudományos közlés és terminológia fejlődésével foglalkozik.

Kulcstémák:

- az orvosi nyelv magyarosodása a 18–19. században,
- a reformáció és a nemzeti nyelvhasználat kapcsolata (Magyar András László, Bartók István, Dörnyei Sándor),
- tudománytörténeti és nyelvtörténeti párhuzamok (Kapronczay Katalin, Szabó T. Attila),
- a tudományos diskurzus nyelvpolitikai dimenziói (ifj. Rudisch Ferenc).

E korszak tanulmányai a magyar orvosi szaknyelv kialakulását és társadalmi beágyazottságát mutatják be, gyakran a nyelvhasználat nemzeti identitásban betöltött szerepét hangsúlyozva.

b) Digitális és társadalomtudományi irány (2020 után)

A legújabb cikkek (2023–2025) már a digitális egészségügy, az algoritmusok szerepe az orvosi döntéshozatalban, valamint a tudomány–technológia–társadalom kapcsolata köré szerveződnek, például:

Csák Réka Borbála a digitális egészségügy társadalomtudományi mérföldköveit térképezi fel, Luca Valerio Messa a mesterséges intelligencia mint „új gyógyító” etikai és felügyeleti kérdéseit boncolja,

Mihály János pedig a teológia és informatika határterületén vizsgálja a vallási diskurzus digitalizálódását.

Tematikai ív:

- a korai tanulmányok a nyelv és tudomány nemzeti megalapozását vizsgálják,
 - a legújabbak pedig a technológia és társadalom közti új etikai és filozófiai kérdéseket.
- Ez egy időbeli és szemléleti fejlődési láncot rajzol ki: a tudomány nyelvi megalapozásától a digitális korszak reflexiójáig.

2. Tartalmi sajátosságok

A cikkek tartalmi spektruma széles, de közös bennük az interdiszciplináris szemlélet.

Tudománytörténeti elemzések: több szerző (pl. Szabó T. Attila, Kapronczay Katalin) orvostörténeti forrásokat vizsgál, és ezekből von le nyelvészeti vagy társadalomtörténeti következtetéseket.

Nyelvpolitikai és nemzeti identitás: Rudisch, Dörnyei és Magyar András tanulmányai a magyar orvosi nyelv mint kulturális és nemzeti önazonosság eszközét mutatják be.

Digitális és etikai dimenzió: a 2025-ös tanulmányok (Csák, Messa, Mihály) új diskurzust nyitnak, a technológiai fejlődés társadalmi és filozófiai értelmezését hozzák be a korábbi történeti fókusz mellé.

Összességében a tartalmak a tudományos kommunikáció humanisztikus és társadalmi értelmezését képviselik — az orvoslás nem pusztán technikai, hanem kulturális, etikai és nyelvi tevékenységként jelenik meg.

3. A szerzők háttere és szemlélete

A szerzők között három jól elkülöníthető tudományos háttér rajzolódik ki:

Orvostörténészek és egészségtudományi kutatók

- Kapronczay Katalin, Szabó T. Attila, Magyar András László, Bösze Péter
- A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és az orvosi egyetemek tudománytörténeti iskoláihoz kötődnek.
- Erősségük a forrásalapú, levéltári kutatás.

Nyelvészek és irodalomtörténészek

- Bartók István, Dörnyei Sándor, Rudisch Ferenc
- A tudományos és szaknyelvi kifejezőmódot irodalmi és társadalmi kontextusban elemzik.

Digitális és interdiszciplináris kutatók (új generáció)

- Csák Réka Borbála, Luca Valerio Messa, Mihály János
- A digitális orvoslás, etika és filozófia kérdéseit társadalomtudományi és teológiai nézőpontból tárgyalják.

A szerzőgárda tehát a magyar orvosi kultúra több generációját köti össze, a klasszikus tudománytörténeti hagyománytól az új digitális gondolkodásig.

4. Módszertan

A kutatásokban három fő módszertani típus jelenik meg:

Forráselemző és történeti nyelvészeti megközelítés

Kéziratok, régi orvosi disszertációk, korabeli sajtóelemzés (Rudisch, Dörnyei, Bartók).
A magyar orvosi terminológia kialakulását leíró, összehasonlító filológiai módszerek.

Tudománytörténeti–interdiszciplináris elemzés

A nyelvhasználat, oktatás és tudományos gondolkodás kapcsolatának vizsgálata (Kapronczay, Szabó).

Társadalomtörténeti kontextusba helyezett tudományfejlődési narratíva.

Társadalomtudományi és etikai értelmezés (modern cikkek)

Elméleti, reflexív és filozófiai megközelítés (Csák, Messa, Mihály).

A mesterséges intelligencia, digitális etika és orvosi felelősség kérdéseinek elemzése kvalitatív módon, irodalmi és tudományfilozófiai források alapján.

Összegző értékelés

E cikkgyűjtemény egy tudományos és kulturális folyamat lenyomata: a magyar orvosi és tudományos nyelv nemzeti kialakulásától eljutunk a digitális egészségügy és az algoritmusok etikai dilemmáig.

Erősségek

gazdag forrásanyag és tudománytörténeti mélység,
több tudományágat összekapcsoló szemlélet,
nyelvi–kulturális kontinuitás érzékeltetése.

Hiányosságok:

kevés empirikus társadalomtudományi adat a modern (digitális) témáknál,
a történeti cikkekben kevés nemzetközi összehasonlítás,
a módszertan gyakran leíró jellegű, kevés kvantitatív elemzéssel.

Összefoglalva:

A tanulmányok egymásra épülő hálózatot alkotnak, amely a magyar orvostudomány és társadalom kapcsolatának evolúcióját mutatja be – a nyelvi nemzeti identitástól a mesterséges intelligenciáig.

A tanulmányok között jól látható a fejlődési ív, és valóban érdemes kiválasztani a három legkiemelkedőbb írást, amelyek szakmai minőség, korszerűség és forráskezelés szempontjából a legmagasabb szintet képviselik.

Az alábbi három cikk emelkedik ki mindhárom kritérium alapján:

1. Csák Réka Borbála dr. – Mérföldkövek a digitális egészségügy történetében társadalomtudományi megközelítésben

(Kötet: 2025/30, DOI: 10.17107/KH.2025.30.24)

Értékelés

Ez a tanulmány jelenleg a legkorszerűbb, mert a digitális egészségügyet társadalomtudományi és történeti perspektívából vizsgálja — vagyis hidat képez a klasszikus orvostörténeti és a modern technológiai megközelítések között.

Szakmai színvonal

Interdiszciplináris módszertan: szociológiai, etikai és kommunikációelméleti szempontokat integrál.

Friss nemzetközi forrásokat és WHO/EU-s digitális egészségügyi stratégiákat dolgoz fel.

Erős elméleti keretet ad a digitális orvoslás társadalmi beágyazottságának értelmezéséhez.

Korszerűség

A mesterséges intelligencia, adatbiztonság, beteg-autonómia és digitális kompetenciák kérdését rendszerezett, kritikai módon tárgyalja — ez ma a legfontosabb trend az egészségtudományi kutatásban.

Források

Nemcsak történeti példákat használ, hanem friss, 2020 utáni szakirodalmat (EU Health Data Space, EIT Health, OECD tanulmányok).

Összességében: a magyar nyelvű digitális egészségügyi diskurzus egyik alapvető írása.

2. Luca Valerio Messa – *From Hippocrates to the Algorithm: Who Will Oversee the “New Healer”?*

(Kötet: 2025/30, DOI: [10.17107/KH.2025.30.23](https://doi.org/10.17107/KH.2025.30.23))

Értékelés

Messa cikke nemcsak tudományos, hanem filozófiai és etikai szinten is kiemelkedő. A mesterséges intelligencia és az orvosi döntéshozatal viszonyát elemzi, kiemelve az algoritmus mint „új gyógyító” felelősségi paradoxonját.

Szakmai színvonal

A szerző mérnök és neurológiai kutató — így technológiai mélység és humánetikai gondolkodás ritka kombinációját hozza.

A cikk a bioetikai normák, az algoritmikus átláthatóság és a klinikai döntéstámogatás kapcsolatát tárgyalja.

Korszerűség

Tökéletesen illeszkedik a 2020-as évek orvosi etikai diskurzusába (pl. *explainable AI*, *algorithmic accountability*).

Kiemelten releváns kérdéseket vet fel:

- Ki a felelős az AI döntéseiért?
- Hogyan marad emberi az orvosi hivatás a digitális korban?

Források

Nemzetközi, angolszász szakirodalomra támaszkodik (pl. *Nature Medicine*, *The Lancet Digital Health*), filozófiai és technológiai forrásokat egyaránt használ.

Összességében: elméleti mélységében és nemzetközi beágyazottságában az egyik legértetesebb tanulmány.

3. ifj. Rudisch Ferenc – „Die Kultur kommt nicht von Osten.” Viták a tanítási nyelv kérdéséről Bach-korszak végi bécsi és pesti orvosi szaklapokban

(Kötet: 2019/19, DOI: [10.17107/KH.2019.19.235-251](https://doi.org/10.17107/KH.2019.19.235-251))

Értékelés

Ez a tanulmány a 19. századi orvosi sajtóban lezajló nyelvpolitikai vitákat vizsgálja, és kiváló példája annak, hogyan kapcsolódik össze a tudományos nyelv, identitás és hatalmi struktúra.

Szakmai színvonal

Részletes sajtóforrás-elemzés (Bécsi és Pesti orvosi lapok), korabeli idézetek, retorikai mintázatok feldolgozása.

A nyelvhasználat és a tudományos tekintély összefüggéseinek történeti–diskurzív elemzése.

Kiemelkedő módszertani precizitás: forráskritika, sajtótörténeti kontextus, összehasonlító elemzés.

Korszerűség

Bár történeti tárgyú, modern tudománykommunikációs és identitáspolitikai kérdéseket is érint — így „örökérvényű” kutatás a tudományos nyelv legitimációjáról. Források

Első kézből vett 19. századi orvosi folyóiratok, levéltári dokumentumok; emellett kortárs nyelvpolitikai irodalomra is hivatkozik.

Összességében: klasszikus történeti tanulmány, amely módszertani szigorúságával és elemző mélységével kiemelkedik a régebbi korpuszból.

Összegzés

Helyezés	Cikk	Fő erény	Korszerűség	Forráskezelés
1.	Csák Réka Borbála – Mérföldkövek a digitális egészségügyben	Interdiszciplinaritás, társadalomtudományi elmélyítettség	★★★★	★★★★
2.	Luca Valerio Messa – From Hippocrates to the Algorithm	Etikai–filozófiai mélység, AI-korszak relevancia	★★★★★	★★★★
3.	ifj. Rudisch Ferenc – Die Kultur kommt nicht von Osten	Forráskritikus, történeti–nyelvpolitikai elemzés	★★★	★★★★★

Ez egy kifejezetten értékes és sokszínű kötet, amely a magyar orvostudomány és tudományos nyelv fejlődését időben és tematikailag is nagy ívben mutatja be — a 18–19. századi nyelvújítástól és nemzeti tudományos önszerveződéstől egészen a digitális egészségügy és mesterséges intelligencia koráig.

Az értékelésem négy fő szempont szerint:

1. Tematika és tudományos ív

A kötet tematikailag tudatosan szerkesztett folyamatot követ:

A korai cikkek (2010–2015) a magyar tudományos nyelv és orvosi terminológia kialakulását dokumentálják,

→ ezekben a nyelvtörténet, az orvosi szaknyelv és a nemzeti identitás kapcsolata a fő téma.

A 2019 utáni tanulmányok már a digitális, filozófiai és társadalomtudományi kérdéseket integrálják,

→ így a kötet hidat képez a történeti orvostudomány és a kortárs digitális etika, AI, és egészségpolitika között.

Ez a folyamatosság ritka és jól koncepcionált: az olvasó lépésről lépésre követheti, hogyan változott a „gyógyítás” fogalma a nyelv, a kultúra és a technológia tükrében.

2. Szerzők és tudományos háttér

A szerzőgárda interdiszciplináris és nemzetközi:

- orvostörténészek (Kapronczay Katalin, Szabó T. Attila),
- nyelv- és irodalomtörténészek (Bartók István),
- teológus és jogász doktorandusz (Mihály János),
- mérnök és egészségügyi innovátor (Luca Valerio Messa),
- és fiatal társadalomtudományi kutató (Csák Réka Borbála).

Ez a sokféleség erőssége a kötetnek: nem zár be egyetlen tudományágba, hanem a gyógyítás és tudásközlés kulturális, technológiai és nyelvi metszeteit vizsgálja.

3. Módszertani megközelítés

A tanulmányok módszertana történeti forráskutatást, szövegelemzést, társadalomelméleti kereteket és újabban digitális etikai elemzéseket kombinál:

A korai írások főként filológiai és forráselemző módszereket használnak (pl. Sylvester János, Weszprémi István művei).

Az újabbak kritikai-társadalomtudományi és interdiszciplináris megközelítést alkalmaznak, a mesterséges intelligencia és orvosi döntéshozatal kontextusában.

Ez a módszertani fejlődés jól mutatja, hogy a kötet nem csupán retrospektív, hanem reflektál a jelen kérdéseire is.

4. Korszerűség és jelentőség

A legújabb (2025-ös) tanulmányok — különösen Csák Réka Borbála és Luca Valerio Messa munkái — kifejezetten korszerűek, és beemelik a magyar nyelvű tudományos diskurzust a nemzetközi digitális orvostudomány és etika színterére.

Ez ritka és fontos fejlemény: a kötet így nemcsak múltidéző, hanem jövőorientált is.

„A magyar orvosi és tudományos gondolkodás múltját, jelenét és jövőjét összekötő, egyedülállóan átfogó tanulmánykötet.”